

หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง: การพัฒนาสู่ความยั่งยืน

อานนท์ บุญยะรัตเวช

ภาควิชาบริหารบัณฑิตศึกษามูลนิธิพัฒนาที่ยั่งยืน

corresponding author e-mail: ahnond@hotmail.com

บทคัดย่อ

หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางทั้งภายในประเทศ และระดับนานาชาติ เป็นหลักการที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานให้กับพสกนิกรพวงชนชาวไทย เพื่อนำไปใช้ ประพฤติ ปฏิบัติ ที่นำไปสู่การพัฒนาตนเอง ชุมชน และประเทศอย่างยั่งยืน บทความนี้เสนอภาพของวิถีชีวิตมนุษย์ในหลากหลายมิติ ตั้งแต่มิติด้านทรัพยากร การสร้างผลผลิต และการบริโภค เพื่อให้เห็นปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในระดับปัจเจกบุคคลและในระดับองค์รวม

หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นแนวทางการดำเนินวิถีชีวิตของมนุษย์เรา ที่ปฏิบัติได้ทั้งโดยบุคคลหรือโดยสังคม ที่ส่งผลลัพธ์ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติคงสภาพได้ดี เกิดสมดุลในการพัฒนาการสร้างผลผลิตที่สอดคล้องกับความจำเป็นในการดำรงชีวิตและการบริโภคของมนุษย์ การเกิดความสมดุลในปัจจัยเหล่านี้ทำให้เกิดความสุข ความสงบ และความยั่งยืนในมนุษย์ ประเทศชาติ และความสมบูรณ์ทางทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของโลก

คำสำคัญ: เศรษฐกิจพอเพียง สิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ การพัฒนาอย่างยั่งยืน

Philosophy of Sufficiency Economy: Development for Sustainability

Ahnond Bunyaratvej

The Royal Institute, Foundation of Sustainable Development (PYY Foundation)

corresponding author email: ahnond@hotmail.com

Abstract

Sufficiency Economy has been widely accepted at national and international scales. His Majesty the King has continuously suggested this concept to Thai people for sustainable development of people, community and country. This article illustrated the way of human-life in multi-dimension of relevant factors, at the levels of individual and holistic society. The multi-dimension includes natural resources, industrial products and consummation of users.

Outcomes of sufficiency economy are sustainable natural resources, production/consummation balance in accordance with the needs of human way of life. The overall equilibrium among these relevant factors utilizing the philosophy of

sufficiency economy finally lead to happiness, peace and sustainability to mankind, nations and natural resources and environment in this planet.

Keywords: Sufficiency Economy, Environment, Natural resource, Sustainable development

บทนำ

หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

บทความนี้ขอนำข้อความส่วนหนึ่งจากพระบรมราโชวาท (พระบรมราโชวาทพิธีพระราชทานปริญญาบัตรมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2517) ในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ณ หอประชุมมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วันที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2517 มาเทียบยกเป็นสังเขป เพื่อนำไปสู่ประเด็นและเนื้อหาของบทความนี้ดังต่อไปนี้

“...การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมีพอกินพอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เป็นอันพอควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างค่อยเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้นโดยลำดับต่อไป หากมุ่งแต่จะทุ่มเทสร้างความเจริญ ยกเศรษฐกิจขึ้นให้รวดเร็วแต่ประการเดียว โดยไม่ให้แผนปฏิบัติการสัมพันธ์กับสภาวะของประเทศและของประชาชนโดยสอดคล้องด้วย ก็จะเกิดความไม่สมดุลในเรื่องต่าง ๆ ขึ้น ซึ่งอาจกลายเป็นความยุ่งยากล้มเหลวได้ในที่สุด...”

จึงเห็นได้ว่าหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไม่ได้ปฏิเสธการพัฒนาความเจริญและการสร้างฐานะเศรษฐกิจขั้นที่สูงขึ้น แต่เป็นการพัฒนาบนพื้นฐานที่มีความสมดุล ที่ทำให้ผลของการพัฒนานั้นเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืน จึงเป็นหน้าที่ของประชาชนคนไทยทุกคนต้องร่วมกันน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติเพื่อการพัฒนาตนเอง สังคม และประเทศชาติต่อไป

ปฏิบัติอย่างไร? จึงเป็นการปฏิบัติแบบเศรษฐกิจพอเพียง

จากแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงแนะนำให้ประชาชนนำไปปฏิบัติ เพื่อการใช้วิถีชีวิตที่ถูกต้อง ดีงาม สมควรแก่การครองตน ทั้งต่อตนเอง สังคม ประเทศ และมนุษยชาติ นั้น ประเด็นสำคัญก็คือ การน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่พระราชทานมาปฏิบัติได้อย่างคล่องจง ผสมกลมกลืนกับวิถีการดำรงชีวิตที่เป็นไปในปัจจุบัน โดยการปฏิบัตินั้นเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เกิดผลที่มีคุณภาพในหลากหลายมิติ การมีคุณภาพในมิติต่าง ๆ จะนำมาซึ่งชีวิตที่มีความเป็นอยู่ที่มีความสุข ความสงบ ความพอดี และมีความยั่งยืน บทความนี้ได้แสดงแนวคิดและวิธีการปฏิบัติตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง โดยพยายามน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นหลักชัยในการดำรงชีวิต และเป็นแนวปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันในสังคม หากบทความนี้มีความคลาดเคลื่อนจากปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ก็เป็นเพราะผู้เขียนมีสติปัญญาที่ไม่อาจส่องไปถึง ก็ขอน้อมรับในข้อจำกัดนี้ แต่ก็เชื่อว่าแม้เพียงน้อยนิด หากนำมาปฏิบัติจริงจึงก็สามารถเกิดผลดีอย่างคุ้มค่า เพราะผู้เขียนได้พยายามถือปฏิบัติอยู่ จึงนำมาเขียนด้วยเจตนาที่อยากเห็นประชาชนคนไทยได้น้อมนำเอาแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเป็นแนวทางในการดำรงชีวิต และร่วมกันพัฒนาสังคม ประเทศชาติให้มีสุข สงบ สันติ สถาพร สืบไป

เนื่องจากการน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวพระราชทานมาปฏิบัติ นั้น บุคคลมีบทบาทหน้าที่ ภาระงานที่แตกต่างกัน จึงอาจมีความเข้าใจกันไปว่า

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงน่าจะเหมาะหรือนำมาใช้ได้เฉพาะบางกลุ่มบุคคลเท่านั้น แต่ความเป็นจริงนั้นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีสายพระเนตรยาวไกลกว่าการตีความตามความเข้าใจแค่นั้น เพราะปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สามารถนำมาใช้ปฏิบัติได้ในทุกกลุ่มบุคคล ยิ่งนำมาใช้หลายกลุ่มมากเท่าไร ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงก็จะปรากฏชัดเจนมากยิ่งขึ้นเท่านั้น เพราะเป็นการปฏิบัติมีความครบวงจร อย่างมีความสมดุล ยังจะให้เห็นผลสัมฤทธิ์อย่างถ่องแท้ ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล และระดับความเป็นองค์กรรวม

เพื่อให้มีความเข้าใจในแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจน จึงแบ่งแนวทางการปฏิบัติออกเป็น 2 ระดับ ดังนี้

1. ระดับปัจเจกบุคคล
2. ระดับองค์กรรวม

การปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในระดับปัจเจกบุคคล มีวิธีการ 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. สร้างพลังในตัวบุคคล
2. ประเมินการดำรงชีวิตของตนเองเพื่อการเข้าสู่การสร้างดุลยภาพ
3. ปรับวิธีการดำรงชีวิตตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

1. ระดับปัจเจกบุคคล

1.1 การสร้างพลังในตัวบุคคล

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เริ่มจากตัวบุคคลก่อน บุคคลต้องมีผลแก่กล้าในองค์ประกอบ 5 อย่าง จึงจะสามารถปฏิบัติตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้สำเร็จ องค์ประกอบ 5 อย่าง ได้แก่

1.1.1 ศรัทธา การน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติเพื่อใช้ในการดำเนินวิถีชีวิตในแต่ละคนนั้น ทุกคนที่น้อมนำมาใช้ต้องเริ่มต้นจาก “ศรัทธา” ก่อนคือมีความเชื่อมั่นว่าทำได้จริง และเป็นปรัชญาที่ดีเหมาะสมต่อการดำรงชีวิต โดยให้พิจารณาว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงงานหนักเพื่อปวงชนชาวไทยที่เป็นแบบอย่างเป็นที่ประจักษ์ที่สมควรที่พวกเรา ควรน้อมนำมาปฏิบัติตาม

1.1.2 สติ เมื่อนำมาใช้ปฏิบัติก็ให้ปฏิบัติด้วยความมีสติ คือ มีความระลึกรู้อยู่ว่าเรากำลังดำเนินชีวิตภายใต้การน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างสม่ำเสมอ มีความคงเส้นคงวาในการดำเนินการ ไม่ทำ ๆ หยุด ๆ

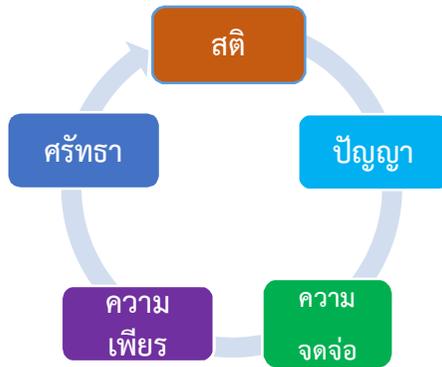
1.1.3 ปัญญา พึงทำความเข้าใจอย่างถ่องแท้ในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงว่าคืออะไร มีวัตถุประสงค์เป้าหมายเพื่ออะไร? สามารถปรับปรุงสภาวะวิถีชีวิตได้ดีขึ้นตามลำดับได้อย่างไร?

1.1.4 วิริยะ เมื่อดำเนินการปฏิบัติ ก็ทำด้วยความขยันหมั่นเพียร เพียรพยายามให้บรรลุผล

1.1.5 สมานี การปฏิบัติให้ทำด้วยความจดจ่ออยู่กับงานและเรื่องราวที่กำลังทำ

องค์ประกอบทั้งห้านี้จะเป็นพลังในการขับเคลื่อนในแต่ละปัจเจกบุคคลให้เกิดความสำเร็จได้ และเมื่อปัจเจกบุคคลหลาย ๆ คนที่ทำงานสำเร็จมารวมตัวเข้าด้วยกัน ก็จะเป็นพลังในระดับองค์กรรวมที่

ก่อให้เกิดผลสำเร็จในสังคมได้ และหากทำกันทั้งประเทศก็จะเป็นผลสำเร็จในระดับประเทศได้ การสร้างพลังในตัวบุคคลนี้เข้ากับการเจริญอินทรีย์ หรือ พละ 5 ในพระพุทธศาสนา (พระสุตตันตปิฎก, 2553) ที่ใช้สติเป็นองค์ประกอบหลักใช้นำทาง และมีองค์ประกอบอีกสองคู่ที่มีความสมดุลระหว่างกัน คือ คู่ที่หนึ่ง ศรัทธากับปัญญา และคู่ที่สอง คือ วิริยะ (ความเพียร) กับ สมาธิ (ความจดจ่อ) (แผนภาพที่ 1)

แผนภาพที่ 1 องค์ประกอบ 5 อย่าง ในการสร้างศักยภาพในตัวตนของมนุษย์เพื่อบรรลุสู่ความสำเร็จ

1.2 การประเมินการดำรงชีวิตของตนเองเพื่อการเข้าสู่การสร้างความดุลยภาพ

เปรียบเทียบวิถีการดำรงชีวิตของตน ระหว่างวิถีที่ดำรงอยู่ในปัจจุบัน ในประเด็นเหล่านี้

1.2.1 ความสมดุลด้านรายรับ และรายจ่าย (หากมีรายการหนี้สิน ให้พิจารณาเป็นรายจ่ายที่ต้องใช้คืนตามเงื่อนไขเวลา)

1.2.2 ประเมินฐานของตนที่มีอยู่ว่า จะเป็นศักยภาพในการพัฒนาจากฐานแห่งชีวิตนี้ได้มากน้อยเพียงใด

1.2.3 ประเมินการด้านดุลยภาพ ว่าเราจะรักษาฐานนี้ได้ไหม และมีศักยภาพมากน้อยเพียงใดในการขยายฐานให้เพิ่มขึ้นด้วยความมั่นคง

1.2.4 นำฐานที่มีอยู่ในข้อ 1.2.2 และ 1.2.3 มาสู่กระบวนการพัฒนาตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

1.3 การปรับวิถีชีวิตตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การปรับวิถีชีวิตต้องปรับทั้งสองด้าน คือ จิตวิญญาณ และพฤติกรรม

1.3.1 ด้านจิตวิญญาณ

บุคคลนั้นต้องมีกระบวนการทัศน์ และความดำริที่ต้องการใช้วิถีชีวิตตนตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ต้องมีการหล่อหลอมทางจิตวิญญาณที่เข้าสู่กระแสของแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยปราศจากความสงสัย ลังเล

1.3.2 ด้านพฤติกรรม

เมื่อผ่านการหล่อหลอมจิตวิญญาณแล้ว บุคคลนั้นจึงก้าวสู่การปรับวิถีชีวิตตน เข้าสู่ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือมีพฤติกรรมหลุด การกระทำ การประกอบอาชีพ ด้วยความเพียรพยายาม การใช้สติปัญญา ความมุ่งมั่น เพื่อเป้าหมายแห่งความสำเร็จทั้งจิตวิญญาณและ

พฤติกรรมนี้ผู้เขียนได้อธิบายรายละเอียดมาแล้ว ในพระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ว่าจะต้องพิจารณาทั้งสามองค์ประกอบไปพร้อม ๆ กัน องค์ประกอบทั้งสามคือ วิถีชีวิต จิตวิญญาณ สถานอาศัย ถ้าเชื่อมโยงระหว่างบทความทั้งสอง คือ พฤติกรรม ก็คือวิถีชีวิต และผลของการที่มีจิตวิญญาณที่ก่อพฤติกรรมต่อธรรมชาติ จะเกิดผลกระทบต่อสถานอาศัย (อานนท์, 2556)

2. ระดับองค์รวม

ข้อคิดในการพัฒนางาน ในมิติต่าง ๆ

เมื่อพัฒนาตนทั้งด้านจิตวิญญาณและพฤติกรรมแล้ว ปัจเจกบุคคลนั้นก็ใช้ศักยภาพ ในตนมาพัฒนางานตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีมิติมุมมองแบบเชื่อมโยงสู่ภาพองค์รวมมากขึ้น โดยมีมิติด้านต่าง ๆ ที่ต้องคำนึง ดังต่อไปนี้

2.1 มิติด้านการใช้ทรัพยากร

ประชากรโลกในปัจจุบันเพิ่มขึ้นมากกว่าเจ็ดพันล้านคน แต่ทรัพยากรไม่ได้เพิ่มขึ้นตามจำนวนประชากรมีแต่ลดลงและหมดไป ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดถูกนำไปใช้เพื่อการบริโภคในลักษณะต่าง ๆ มีทั้งลักษณะเพื่อความจำเป็นขั้นพื้นฐานในการครองชีพ เพื่อความมีสีสันของชีวิต และเพื่อความหรูหราโดดเด่น ทรัพยากรถูกนำมาแปรรูปด้วยเทคโนโลยีต่าง ๆ เกิดเป็นสินค้าในหลากหลายรูปแบบ มีการตลาดที่โน้มน้าวให้ผู้บริโภคจับจ่ายใช้สอยตามความต้องการ การปฏิบัติตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงในสาระของทรัพยากร คือการตระหนักถึงประโยชน์และคุณค่าของทรัพยากร ที่ต้องคงไว้สำหรับความจำเป็นในภายภาคหน้า (อริปิตย์, 2557) ดังนั้นทรัพยากรต้องถูกนำมาใช้อย่างชาญฉลาด ใช้อย่างประหยัด คุ่มค่า ใช้ได้นาน และสามารถนำมาหมุนเวียนใช้ได้อีก

2.2 มิติด้านการสร้างผลผลิต

ทรัพยากรถูกนำมาผ่านกระบวนการต่าง ๆ ที่อาจใช้เทคโนโลยีอย่างง่าย ๆ จนถึงเทคโนโลยีที่ซับซ้อน เพื่อสร้างเป็นผลผลิตที่นำมาใช้ในด้านต่าง ๆ หรือเป็นผลิตภัณฑ์ที่เป็นสินค้าซื้อขายได้ ซึ่งอาจผลิตเป็นสินค้าจำนวนมาก ๆ ด้วยกระบวนการทางอุตสาหกรรม ซึ่งต้องมีการลงทุนด้วยเงินและแรงงาน ที่ต้องมีกระบวนการจัดการให้ได้ผลกำไรที่มากพอ ที่ทำให้การประกอบการในการสร้างผลผลิตดำเนินต่อไปได้และมีความมั่นคง ความมั่นคงนี้เป็นความมั่นคงในการประกอบการธุรกิจ ซึ่งต้องมีเป้าหมายการผลิตและการขายสินค้าที่มากพอ มีผลกำไรคุ้มค่ากับการลงทุน นั่นหมายถึงการใช้ทรัพยากรมาแปรรูปเป็นสินค้าให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

2.3 มิติด้านการบริโภค

การบริโภคแบ่งออกได้เป็น 5 ประเภท คือ

2.3.1 บริโภคตามความจำเป็นในการยังชีพ มนุษย์ทุกคนต้องอาศัยปัจจัยสี่ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค การบริโภคประเภทนี้เป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิต ที่ทุกคนพึงมี หากขาดปัจจัยสี่ข้อใดข้อหนึ่งชีวิตก็ยากที่จะดำรงอยู่ได้

2.3.2 บริโภคที่มีความจำเป็นปานกลาง คือ แม้ไม่ได้บริโภค ก็ไม่ทำให้ชีวิตดำรงอยู่ไม่ได้ เพียงแต่ขาดความสะดวกสบาย ส่วนใหญ่เป็นเครื่องอำนวยความสะดวก เช่น ยานพาหนะ กระเป๋า โทรศัพท์ โทรศัพท์ เป็นต้น

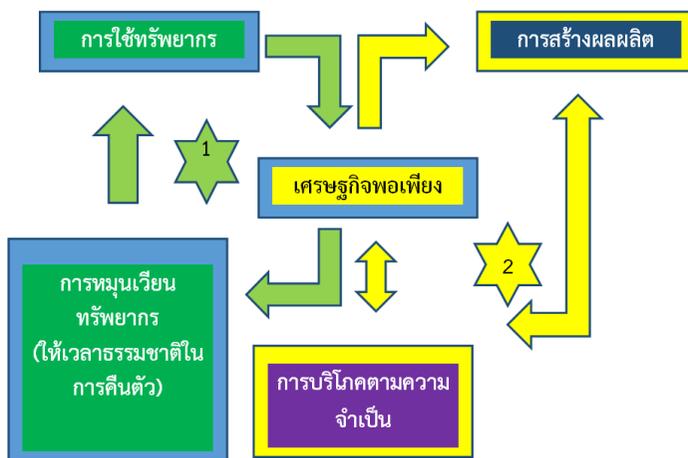
2.3.3 บริโภคที่มีความจำเป็นน้อย แม้จะไม่มีสิ่งเหล่านี้ ก็ไม่กระทบกระเทือนต่อการดำรงชีวิต

2.3.4 บริโภคที่ไม่มีความจำเป็นเลย

2.3.5 บริโภคแล้วมีความเบียดเบียนผู้อื่นให้มีความเดือดร้อน

เศรษฐกิจพอเพียงกับการใช้ทรัพยากร การสร้างผลผลิต และการบริโภค

การใช้ทรัพยากร การสร้างผลผลิต และการบริโภค ส่วนหนึ่งเป็นกระบวนการที่มนุษย์เราดำเนินการเพื่อการอยู่รอด และการพัฒนาในการดำรงชีวิต และในอีกส่วนหนึ่งก็เป็นไปเพื่อสร้างความเจริญเติบโตตามความต้องการของคนเรา ในส่วนแรกนั้นถือว่าเป็นความจำเป็น แต่ในส่วนหลังคือความต้องการซึ่งไม่มีขีดจำกัด การใช้ทรัพยากร การสร้างผลผลิต และการบริโภคในบริบทของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นไปตามกระบวนการเพื่อการอยู่รอดและการพัฒนาในการดำรงชีวิตอย่างสมเหตุสมผล มีวัฏจักรการหมุนเวียนของการใช้ทรัพยากร การสร้างผลผลิต และการบริโภคอย่างสมดุล (แผนภาพที่ 2) จึงเป็นความยั่งยืนและความอยู่รอดของมนุษยชาติที่มีการขยายตัวของจำนวนประชากรสูงภายใต้ ข้อจำกัดของทรัพยากรทางธรรมชาติ

แผนภาพที่ 2 สภาวะสมดุล ที่เกิดจากการปฏิบัติตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ในมิติด้านการใช้ทรัพยากร การสร้างผลผลิต และการบริโภค

จากแผนภาพที่ 2 แสดงการจัดการ การใช้ทรัพยากร การสร้างผลผลิต และการบริโภคตามความจำเป็น โดยการน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาปฏิบัติจัดการ โดยมีสองวงจร คือ

วงจรที่ 1 (สีเขียว) คือ การจัดการทรัพยากรโดยให้มีการหมุนเวียนทรัพยากรให้กลับมาใช้ได้ อีก และในขณะเดียวกันการจัดการให้มีความสืบเนื่องส่งต่อกัน เช่น การเลี้ยงไก่เพื่อถ่ายมูลลงบ่อปลา การถนอมทรัพยากรโดยไม่ทำลายสภาพธรรมชาติ เช่น การใช้สารเคมี

วงจรที่ 2 (สีเหลือง) คือ การสร้างสมดุลระหว่างการสร้างผลผลิต และการบริโภค เมื่อทุกคนน้อมนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การบริโภคนั้นก็จะเป็นอย่างมีเหตุผล คือ เลือกการบริโภคเฉพาะ

สิ่งที่จำเป็นและบริโภคอย่างพอเพียง คือ ไม่น้อยไปและไม่มากเกินไป การสร้างผลผลิตก็จะเน้นเฉพาะสิ่งจำเป็นในปริมาณที่เพียงพอต่อการบริโภค ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติไม่ถูกเร่งใช้ จึงมีพอเพียงพอการใช้ในอนาคต

เมื่อนำวงจรทั้งสองมารวมเข้าด้วยกัน ภาพการปฏิบัติตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงก็ชัดเจนยิ่งขึ้น คือบุคคลใดหรือสังคมใด สามารถดำเนินการตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในทั้งวงจร บุคคลนั้น หรือสังคมนั้นสามารถสร้างสุขสงบจากความพอเพียงให้กับวิถีชีวิตตน และก่อให้เกิดวิถีสังคมแห่งความยั่งยืนได้ในเชิงปฏิบัติตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ทรงแนะนำให้ทำเป็นขั้น ๆ ตามศักยภาพที่ทำได้ และให้มีการแลกเปลี่ยนช่วยเหลือกัน ดังพระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา 23 ธันวาคม พ.ศ. 2542 ความส่วนหนึ่งว่า

“ถ้าไม่มีเศรษฐกิจพอเพียง เวลาไฟดับ.....จะพังหมด จะทำอย่างไร ที่ที่ต้องใช้ไฟฟ้าก็ต้องแย่งไป .....หากมีเศรษฐกิจพอเพียงแบบไม่เต็มที่มีเครื่องปั่นไฟ ก็ใช้ปั่นไฟ หรือถ้าขั้นโบราณกว่า มีดก็จุดเทียน คือมีทางแก้ไขปัญหาเสมอ .....ฉะนั้นเศรษฐกิจพอเพียงนี้ ก็มีเป็นขั้น ๆ แต่จะบอกว่าเศรษฐกิจนี้ให้พอเพียงเฉพาะตัวเองร้อยเปอร์เซ็นต์ นี่เป็นสิ่งที่ทำไม่ได้ จะต้องมีการแลกเปลี่ยน ต้องมีการช่วยกัน .....พอเพียงในทฤษฎีหลวงนี้ คือ ให้สามารถดำเนินการได้.....” (พระสุตตันตปิฎก, 2553)

แนวทางเศรษฐกิจพอเพียงนั้นไม่ใช่การทำน้อย แต่เป็นการทำอย่างถูกหลัก ถูกวิธี และถูกยุทธศาสตร์ ดังจะเห็นจากตัวอย่างที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงดำเนินการให้พสกนิกรได้ประจักษ์แจ้งมาแล้วในโครงการสวนพระองค์สวนจิตรลดา โครงการสวนพระองค์ทุกโครงการภายใต้การดำเนินงานในสวนจิตรลดา พระองค์ทรงแบ่งโครงการเป็นสองลักษณะ คือ โครงการแบบไม่ใช่ธุรกิจ และโครงการกึ่งธุรกิจ (กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม, 2545)

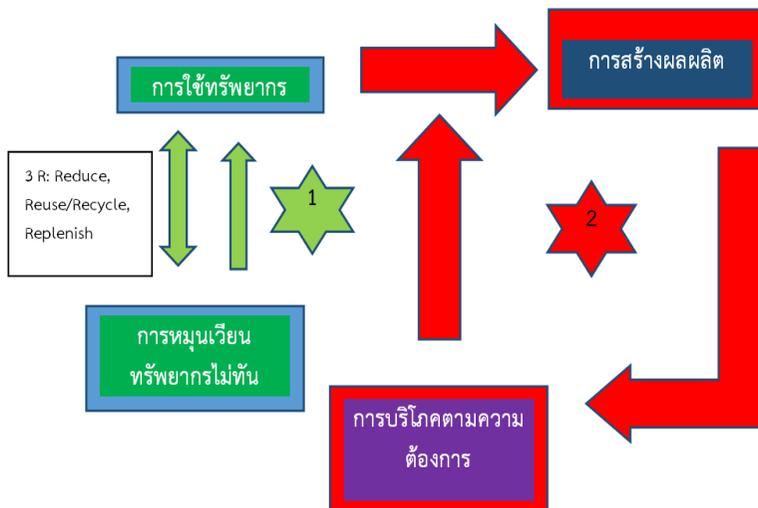
โครงการแบบไม่ใช่ธุรกิจ เป็นโครงการที่สนองแนวพระราชดำริที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาประสิทธิภาพการผลิตทางการเกษตร ทรงให้ความสำคัญกับการเพิ่มพูนคุณภาพชีวิตของเกษตรกรระยะยาว พึ่งตนเองได้ทางด้านอาหาร เพิ่มรายได้ พัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ อาทิ ป่าไม้สาธิตนาข้าวทดลอง การบำบัดน้ำเสีย เป็นต้น

โครงการกึ่งธุรกิจ เป็นโครงการที่มีการจัดการผลิตภัณฑ์ออกจำหน่ายในราคาออมเยาในรูปแบบที่ไม่หวังผลกำไร หากแต่มุ่งส่งเสริมให้ประชาชนบริโภคสินค้าที่มีคุณภาพและราคาไม่แพงที่ผลิตได้ในประเทศไทย ดังตัวอย่าง โครงการโรงโคนมผสมสวนจิตรลดา โรงนมผสมสวนดุสิต โรงสีข้าวตัวอย่าง และโรงบดกลบ เป็นต้น

นอกจากโครงการต่าง ๆ ในสวนจิตรลดา พระองค์ทรงเยี่ยมเยียนราษฎรในพื้นที่ต่าง ๆ ทอดพระเนตรเห็นชีวิตความเป็นอยู่ ความยากลำบากยากจนของราษฎรในพื้นที่ต่าง ๆ ทั้งบางพื้นที่มีการทำลายป่าไม้ ต้นน้ำลำธาร จึงทรงริเริ่มงานส่งเสริมอาชีพการเกษตร และให้แนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อการสร้างความสำเร็จ เข้าถึง และพัฒนาอย่างองค์รวม การพัฒนาตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ต้องเป็นไปเพื่อที่จะให้มีความสมดุล มั่นคง และยั่งยืน (สุเมธ, 2557)

การจัดการ การใช้ทรัพยากร การสร้างผลผลิต และการบริโภคในวิถีที่เป็นไปตามความต้องการของมนุษย์

หากประชากรในประเทศดำรงชีพในวิถีที่เป็นไปตามความต้องการของผู้ผลิตและผู้บริโภค การดำเนินการก็จะมุ่งผลกำไรซึ่งเป็นตามยอดการผลิต มีการแข่งขันในการสร้างผลผลิต และมียุทธศาสตร์ทางการตลาดเพื่อการสร้างกระแสความต้องการบริโภคให้มากขึ้น เพื่อยอดการผลิตมีตัวเลขสูงขึ้น ซึ่งหมายถึงยอดผลกำไรก็สูงขึ้นเป็นเงาตามตัวทำให้วงจรที่ 2 ขยายตัว (ลูกศรสีแดง) เมื่อมีการผลิตมากขึ้น ก็มีการใช้ทรัพยากรมากทรัพยากรธรรมชาติจึงหมดเร็วและหายากขึ้น ทำให้ราคาทรัพยากรสูงขึ้น ต้นทุนจึงสูงขึ้น ผู้บริโภคก็ต้องจ่ายเงินมากขึ้นไปอีก จึงเป็นวงจรแห่งความไม่พอเพียง จนในที่สุดทุกคนจะลำบากมากขึ้นจากความไม่สมดุลในรายรับรายจ่าย ความทุกข์จากสภาพแวดล้อม ทำธรรมชาติก็จะเสื่อมโทรมลง ส่งผลกระทบต่อความขัดข้องในชีวิตในมิติต่าง ๆ เป็นปัญหาที่ยากที่จะเยียวยาแก้ไขทั้งหมดได้ ต้องแก้กันทีละส่วน ๆ ซึ่งก็ไม่ใช่วิธีที่ถูกต้องเบ็ดเสร็จ ดังนั้นการจัดการในวิถีที่เป็นไปตามความต้องการของมนุษย์ที่ใช้วิธีการนี้จึงเป็นหนทางไปสู่ความเสื่อมโทรมทางธรรมชาติ และการล่มสลายของมนุษยชาติในที่สุด (แผนภาพที่ 3)

แผนภาพที่ 3 การจัดการ การใช้ทรัพยากร การสร้างผลผลิต และการบริโภค ในวิถีที่เป็นไปตามความต้องการของมนุษย์ที่มีความเสี่ยงต่อความเสื่อมและความล่มสลายสูง

จากแผนภาพที่ 3 แสดงสองวงจรของการใช้ทรัพยากร การสร้างผลผลิต และการบริโภคตามความต้องการ วงจรหมายเลข 1 (สีเขียว) เป็นวงจรที่ถูกตัดขาด กลายเป็นเส้นตรงที่ขาดการหมุนเวียนทรัพยากร เพราะมีการเร่งการใช้ทรัพยากรจนไม่มีเวลาสำหรับการฟื้นคืนตัวของทรัพยากร มีแนวคิดจากการประชุมต่อการจัดการทรัพยากร ในที่ประชุม World Business Council for Sustainable Development ที่เมืองนาโกยา ประเทศญี่ปุ่นเมื่อ 10 มิถุนายน ค.ศ. 2005 ถึงการใช้แนวคิด 3 R หรือ 3 RE คือ การลดการใช้ทรัพยากร (Reduce), การนำของที่ใช้แล้วหรือของเสียกลับมาใช้ใหม่ (Reuse/Recycle), การทำให้ทรัพยากรมีใช้อย่างเพียงพอด้วยการฟื้นฟูหรือหาทางเลือกใหม่ที่ส่งผล

กระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด (Replenish) แต่การนำแนวคิด 3R ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ อาจได้ผลในระดับหนึ่งหากมีการปฏิบัติจริง แต่หากยังคงมีวงจรที่ 2 ที่มีประชากรบริโภคตามความต้องการ ซึ่งเป็นวงจรที่ขยายตัวเป็นวงกว้างและรวดเร็ว การแก้ไขก็ไม่อาจบรรลุผลได้หากขาดการมองอย่างองค์รวม มีผลกระทบต่อสถานอาศัย (พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา, 2542) คือ สิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ (Biodiversity) (วิสุทธิ, 2557) จึงควรมีการวางแผนและการศึกษาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่ถูกต้อง

สรุป เศรษฐกิจพอเพียง เป็นหลักธรรมที่เป็นทางสายกลางที่ผู้น้อมนำมาปฏิบัติควรต้องดูแลตนเอง โดยเริ่มจากการสร้างศรัทธาในจิตวิญญาณ เพื่อหล่อหลอมออกเป็นพฤติกรรม 5 องค์ประกอบที่เป็นผล คือ สติ ศรัทธา ปัญญา วิริยะ และสมาธิ มีการประเมินสถานภาพทั้งระดับปัจเจกบุคคล และระดับสังคม ประเทศต้องรู้ฐาน รู้ทุน รู้ความจำเป็น แล้วจึงปฏิบัติด้วยความเข้าใจ แล้วทำเป็นขั้นเป็นตอน โดยให้ความสำคัญกับความจำเป็นในวิถีชีวิตในการเลือกบริโภค การดูแลทรัพยากรธรรมชาติ และการสร้างผลผลิตที่มีเหตุผล เพื่อความสมดุล มั่นคง และยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม. (2545). **หนังสือเทิดพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว “พระบิดาแห่งเทคโนโลยีของไทย”**.
- พระบรมราชาโชวาทในพิธีพระราชทานปริญญาบัตรมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. (2517). ห้องประชุมมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2517.
- พระราชดำรัสเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา 23 ธันวาคม พ.ศ. 2542.
- พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย. (2553). **มหาวารวรรค**. ภาคที่ 5 เล่มที่ 2 อินทริยสังยุ สุตทิกวรรคที่ 1 สุตทกสูตร. วิสุทธิ ไปไม้. (2557). การศึกษาและวิจัยความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อการพัฒนาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน. **Rajabhat Journal of Science, Humanities & Social Sciences**, 15(2), 1-11.
- สุเมธ ตันติเวชกุล. (2557). **โครงการเผยแพร่ สืบสานโครงการตามแนวพระราชดำริ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม งาน THAILAND RESEARCH EXPO, MARCH 2014**, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อธิปัตย์ คลี่สุนทร. (2557). การวางแผนและการศึกษาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ. **Rajabhat Journal of Sciences, Humanities & Social Sciences**, 15(1), 21-31.
- อานนท์ บุญยะรัตเวช. (2556). การพัฒนาจากภายในสู่ภายนอกเพื่อคุณภาพชีวิตและวิวัฒนาการของโลกสู่ความยั่งยืน. **Rajabhat Journal of Sciences, Humanities & Social Sciences**, 14 (1), 5-12.